

السند المحکم
فی
ترجمة السلم

مترجمی اوقاف همایون مکتوبی قلمی خلفاسندن
قرشی زاده محمود ندیم

بهاسی ٥ غروشدر

معارف نظارت جلیله سنك ٢٨ جمادی الاولی سنه ١٣٠٣
تاریخ و ١١٠٨ نومرولی رخصتنامه سیله شرق
چارشوسنده سلیمان افندینك مطبعه سنده
طبع اولنمشدر

استانبول
١٣٠٣

(جدول خطا و صواب)

صحیفه	سطر	خطا	صواب
١٣	١	فلتجهد	فلتجتهد
١٤	١	بل	علی
١٦	١	عکس	عکسی
١٩	١١	جمع	جمیع
١٩	١٣	روایت	روایة
١٩	١٥	صل	صلی
٢٠	١٦	لام معناسنه	لام علی معناسنه
٢٦	٦	ایلدکاری	یلدکلری
٢٧	١	قضیه او صدق	قضیه صدق
٢٨	١٧	الور	اولور
٢٩	٦	مضوع	موضوع
٣٢	٨	الانسان لیس بحیوان	
٠٠	٠	الانسان لیس بحیوان ✻	الانسان حیوان ✻ الانسان لیس بحیوان
٣٢	١٦	اولکیم	والکم
٣٤	٣	وعکسی	وعکس
٣٤	٩	عکسی	عکس
٣٨	١٣	نظر	نظرا
٤٣	١٢	فاینهار	فالنهار
٤٤	١٤	وثانیثه	وثانیسنده

بسم الله الرحمن الرحيم

احمدك يامن تزين المنطق بتوحيد ذاته • وأخذت المقدمات نتائجها الصادقة من بديع صنعه وآياته • وأصلى واسلم على سيدنا ومولانا محمد عبدك ورسولك الذى كليات محاسن الورى جزء من بحر عرفانه واتقانه • وتصورات اهل الحقيقة فرع من أصل تصديقاته وبرهانه • وعلى آله واصحابه الذين حجوا خصمائهم بالدليل الواضح والقول الشارح • وارفع أكف الدعاء لحضرة اميرالمؤمنين وامام المسلمين • غيث المستمطرين • غوث المستنصرين • مالك رقاب الامم • ظل الله فى العالم • حجة الحق • خليفة الرسول على الخلق • تاج ملوك الورى • بدر الخلافة الكبرى • عميم العواطف • محيى العلوم والمعارف • سلطان البرين والبحرين • خادم الحرمين الشريفين السلطان ابن السلطان السلطان الغازى (عبدالحميد خان) ابن السلطان الغازى عبدالمجيد خان • ادام الله ايام خلافته • ودام بساط الامن منشورا للامم فى ظل ظليل سلطنته وحمايته • ما اختلف الملوان • وتعاقب العصران •

ملكٌ فى عصره قد نَشَرتْ ※ ماطوى الدهرُ أَكُفُّ الأدب
فتحلّى الجيدُ من أيامه ※ بحلَى تُخجِلُ طوقَ الذهب
وسماءُ الملك فيها أشرقتْ ※ شمسُ فضلٍ مالها من مغرب
فَاستنار الكونُ علماً وَسرتْ ※ ظلماتُ الجهل عن كل غبى
ضاعف الله له الاجرَ ولا ※ زال يُتلى اسمُه فى الخُطَب

اما بعد منشأ انواع فيض وسعادت اولان علم ومعرفتك حمايهٔ مخصوصهٔ حضرت ظل اللهى يه مظهريتى ايله طريق ترقيده كل يوم قطع مراتب ايلكده بولنمسى اهل وطنك موجب تزايد شوق وغيرتى اوله رق كافه سى ولى نعمت بى منتمز پادشاهمز افندمز حضرتلرينك باعث افزايش انوار فنون اولان افكار منورهٔ حضرت خلافتپناهى وانواع عنايات بى غايات تاجداريلرينه قارشو نعمت شناسانه ومحمدتكارانه ايكى صنفه آيريلوب اللرندن كلديكى قدر افاده واستفاده يه چالشمقده وسايهٔ معارف پيرايهٔ جناب ملوكانه ده بوشوق عمومى ايله معارف نامنه پيدرپى وقوعه كلان خدمتلره حكمت حكومتجه بر رقيت ويريله رك اولادوطن بروجه مطلوب عالى دائما تحصيل علم ومعرفته تشويق بيورلمقده اولديغى جهتله بوعبد حقير يعنى جناح نجاح سلطنت سنيه يه التجا ودخالتله مظهر انواع عاطفت ونائل جمع سعادت اولان چركس قومندن قبارطاى قبيله لى قرشى زاده محمود نديم ابن الحاج طاهر شو عصر مسعود حضرت پادشاهيده اخلاف وطنه مورانه بر خدمتله بقدر الطاقه تحديث نعمت ارزوسنه دوشوب علامهٔ اخضرى عليه رحمة البارى نك حفظ قواعد منطقيه يى تسهيل ايچون بوز بوقدر بيتدن عبارت اولمق اوزره نظم وتأليف وديباجه سنده سميته بالسلم المنورق • يرقى به سماء علم المنطق • بيتيله تسميه وتوصيف ايلديكى مختصر لطيفى بعض محققين كلامندن مقتبسا

ایضاحات لازمه علاوه سیله ترکجه شرح و ترجمه و بعد تیسر الختام

« السند المحکم فی ترجمة السلم » ایله تسمیه ایلدم . اهل علم

وادبك بو اثر ناچیزمده کوره جکلری

خطالری علو قدر وشانلری

اقتضاسنجه نقصان بضاعه‌مه

باغشلایه جقلری درکاردر

و بالله التوفیق

بسم الله الرحمن الرحيم

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى قَدْ أَخْرَجَا ❋ نَتَائِجَ الْفِكْرِ لِأَرْبَابِ الْحِجَى
وَحَطَّ عَنْهُمْ مِنْ سَمَاءِ الْعَقْلِ ❋ كُلَّ حِجَابٍ مِنْ سَحَابِ الْجَهْلِ
حَتَّى بَدَتْ لَهُمْ شُمُوسُ الْمَعْرِفَهْ ❋ رَأَوْا مُخَدَّرَاتِهَا مُنْكَشِفَهْ

« قد أخرجا » الف اطلاق ايچوندر اخراجك ايجاد ايله تفسيرى اظهار ايله تفسيرندن احسندر « نتائج الفكر » نتائج نتيجه‌نك جمعيدر نتيجه لغتده ثمره‌در اصطلاحده قولينك لذاتهما تسليمندن لازم كلان قولدر فكر لغتده نفسك معقولاتده حركتيدر محسوساتده حركتى ايسه تخييلدر واصطلاحده كرك تصورى اولسون وكرك تصديقى اولسون برمجهوله توصل ايچون امرين معلومينك ترتيبيدر اولكى مثلا انسانك تعريفنده حيوان ناطق كبى وثانى حدوث عالم اوزرينه استدلالده (العالم متغير وكل متغير حادث)

كبى (لارباب الحجى) اخرجايه متعلقدر ارباب جمع رب‌در رب معانئ منظومهٔ آتيه‌يه اطلاق اولنوب بوراده مراد صاحب معناسيدر •

قريب محيط مالك ومدبر ❋ مرب كثير الخير والمول للنعم
وخالقنا المعبود جابر كسرنا ❋ ومصلحنا والصاحب الثابت القدم
وجامعنا والسيد احفظ فهذه ❋ معان أتت للرب فادع لمن نظم

حجى كسر وقصر ايله عقل معناسنه‌در أل عبد علمى ايچون اولوب معهود فرد كاملدر عقل برنور روحانيدركه نفس انكله علوم ضروريه ونظريه‌يى ادراك ايدر بو حالده اصل مدرك نفس اولوب عقل انجق نفسك ادراكنده آلتدر مصنف عليه الرحمه نتائج وفكر وعقل ايله كتابى تصدير ايتمسنده براعت استهلال واردر (وحط) سببك مسبب اوزرينه عطفى قبيلندن اوله‌رق (قد أخرجا الخ) قولى اوزرينه معطوفدر حط فى الاصل ازاحه يعنى يوقاريدن اشاغى‌يه القى معناسنه اولوب بعده مجاز مرسل اوله‌رق مطلقا ازاحهٔ حسيه‌يه وصكره علاقهٔ مشابهت ايچون ازاحهٔ معنويه‌يه اطلاق واندن بو معنايه اوله‌رق استعارهٔ تبعيه طريقيله حط لفظى اشتقاق اولنمشدر •
(عنهم) ضمير ارباب حجايه عائددر (من سماء العقل) جار ومجروردن بدل اولوب من عن معناسنه‌در (كل حجاب) حط نك مفعوليدر (شموس المعرفه) فاعل بدت‌در شمس برايكن بوراده جمع اولنمسى يا تعظيم ايچوندر ياخود ايام ومحالى اعتباريله‌در

(رأوا) قولندن فاء تفريعيه محذوفدر (مخدراتها) ضمير شموسه ياخود معرفته عائددركه استعارهٔ تصريحيه طريقيله مخدراتدن مسائل خفيه مراددر ضميره اضافتى بوكا قرينه اولوب رؤيت وانكشاف ترشيحدر (منكشفه) مخدراتدن حالدر (مفهوم ابيات) حمد و ثنا اول ذات اجل واعلايه خاص وسزادركه ارباب عقل وشعوره ترتيب امور معلومه ايله اندن استحصال نتائج مطلوبه ايتمك خصيصه سنى اعطا بيورمشدر وانلردن ظلام جهلى سمادن سحاب صيبرركى ازاله ايتمكله شمس تابان معرفت انلره عرض طلعت ايتمش وعلم وعرفانك معانئ معضله سى كنديلرنه مرئى ومنكشف اولمشدر .

نَحْمَدُهُ جَلَّ عَلَى الْاَنْعَامِ ❊ بِنِعْمَةِ الْاِيمَانِ وَالْاِسْلَامِ
مَنْ خَصَّنَا بِخَيْرِ مَنْ قَدْ اَرْسَلَا ❊ وَخَيْرِ مَنْ حَازَ الْمَقَامَاتِ الْعُلَا
مُحَمَّدٍ سَيِّدِ كُلِّ مُقْتَفِى ❊ اَلْعَرَبِىِّ الْهَاشِمِىِّ الْمُصْطَفَى
صَلَّى عَلَيْهِ اللّٰهُ مَادَامَ الْحِجَى ❊ يَخُوضُ مِنْ بَحْرِ الْمَعَانِى لُجَجَا
وَآلِهِ وَصَحْبِهِ ذَوِى الْهُدَى ❊ مَنْ شُبِّهُوا بِاَنْجُمٍ فِى الْاِهْتِدَا

مصنف « ان الحمدلله نحمده » حديثنه اقتداء ايكى دفعه حمد ايلدى اولكى تركيبده محمود عليه ذات اولديغندن اكا مناسب اوله رق دوام واستمرارى افاده ايدن جملهٔ اسميه وبورده محمود عليه انعام اولديغنه نظرا تجددى مفيد اولان جملهٔ فعليه

كتوردى « جل » جملهٔ اعتراضيه دركه مصنف بونكله انشاء تعظيم قصد ايلدى ياخود ماضويه اولديغى ايچون قد تقديريله حاليه در « على الانعام » على لام معناسنه در « وان تعدوا نعمة الله لاتحصوها » آيت كريمه سى موجبنجه نعم الهيه لاتعد ولاتحصى اولديغى حالده نعمت ايمان واسلامى ذكر ايله تخصيص ايلمسى بونعمت جميع نعمك اجل واساسى اولمسنه مبنيدر « من خصنا » مبتدأ محذوفه خبردر جمله سى استئنافيهٔ بيانيه اولوب « من المحمود » سؤال مقدرينك جوابنده مسوقدر « بخير من الخ » ائمهٔ كلامدن اولان اهلى تحقيقك بيانلرى اوزره عليه الصلوة والسلام افندمزك خيريتى تفضيل الهى ايله در « العلا » جمع عليادر (محمد) يا بدل وياخود عطف بيان اولمق اوزره جرى عربية راجح ايسه ده تعظيمه مناسب اولان مبتدأ محذوفه خبر اوله رق رفعيدركه او حالده جملهٔ مستأنفه اولور (سيد كل مقتفى) لفظ شريفدن بدل ياخود عطف بياندر مقتفى متبع معناسنه اولوب رسول ديمكدر (يخوض) حقيقتده خائض نفس اولوب عقل انك آلتى اولديغندن بوكلامده مجاز عقلى واردر (من بحر المعانى) لججادن حال متقدمه در (لججا) يخوض نك مفعوليدر لجج جمع لجه دركه استعارهٔ تصريحيه طريقيله مسائل صعبه مراد در وقرينه سى لفظ معانى اولوب يخوض ترشيحدر مصنف (من شبهوا الخ) قوليله (يا محمد اصحابك

عندى كالنجوم فى السماء بعضها اضوء من بعض فن أخذ
بشئ مما اختلفوا فيه فهو على هدى عندى) حديث
قدسيسنده وبوبابده مروى اولان سائر احاديث شريفه يه
اشارت ايلشدر (فى الاهتدا) مصدر بناء مفعولدركه
مشبه ومشبه بهدن هر برينه صفت اوله بيلور (مفهوم ابيات)
نعمت ايمان واسلامى احسانندن طولايى دخى حق جل
وعلايه عرض محمدت وعبوديت ايدرز اول ذات ذى كبرياءكه
بزى خير المرسلينه وحائز مقامات شرف وسعادات اولمش
بالجمله مقربينك بهترى بولنان محمد الامينه امت قلمقله ممتاز
ايلشدر عقل بشر بحر معانى انكنلرنده شناور اولدقجه
حق سبحانه وتعالى سيد جميع رسل اولان اول خير الانامه
واقتدار يله حصول اهتداده انجم مثالى بولنان آل واصحاب
كرامه صلاة وسلام ايتسون ٠

وبعد فالمنطق للجنان ❋ نسبته كالنحو للسان
فيعصم الافكار عن غى الخطا ❋ وعن دقيق الفهم يكشف الغطا
فهاك من اصوله قواعدا ❋ تجمع من فنونه فوائدا
سميته بالسلم المنورق ❋ يرقى به سماء علم المنطق
والله أرجو أن يكون خالصا ❋ لوجهه الكريم ليس قالصا
وأن يكون نافعا للمبتدى ❋ به الى المطولات يهتدى

(فالمنطق) فأقول المنطق الخ تقديرنده دركه مصنف
بو قوليله بعض فضلانك بروجه آتى نظم ايلديكى مبادئ
عشره دن برينه يعنى بوفنك ثمره و فائده سنه اشارت ايلشدر ٠

ان مبادى كل فن عشره ❋ الحد والموضوع ثم الثمره
وفضله ونسبة والواضع ❋ والاسم الاستمداد حكم الشارع
مسائل والبعض بالبعض اكتفى ❋ ومن درى الجميع حاز الشرفا

ايمدى بوفنك واضعى (ارسطاطاليس) در و استمدادى
عقلدن اولوب مسائلى ايسه هيئت معرفات واقيسه دن
و بونلره متعلق شيلردن باحث اولان قضاياى نظريه دن
عبارتدر فضلى علوم سائره يه فائق اولمسيدر لكن
بعض علوم جهت اخرادن طولايى منطقه فائقدر
منطقك حكمى ايسه مصنفك اشاغيده ذكر ايده جكى در
موضوعى تصورات وتصديقاتدر (للجنان) مبتدادن
حال اولان محذوفه متعلقدركه تقديرى منسوبا
للجنان در ياخود مابعدى اولان نسبته يه متعلقدر
(نسبته) ضميرى منطقه عائددر (كالنحو) كنسبة النحو
تقديرنده در للسان نحودن حال اولان محذوفه متعلقدركه
تقديرى منسوبا للساندر (وعن دقيق الفهم) نولنده كى
واو مابعدنده داخل اولوب دقيقك فهمه اضافتى صفتك

موصوفنه اضافتی قبیلندندر فهم مفهوم معناسنه اولوب تقدیری (ویکشف الغطا عن المفهوم الدقیق) درکه بونده کنایه وتخییل طریقیله استعاره واردر شویله که دقیق فهمی شیء مغطی یه تشبیه واسم مشبه بهی حذف ایله لوازمندن اولان شیء که غطادر تخییلا اثبات ایلدی وکشف لفظی ترشیحدر (الغطا) کسر غین معجمه ایله حائل و پرده معناسنه در (فهاك) فاء شرط محذوفدن افصاح اولنمشدر هاك لفظنك مجموعی یاخود یالکز ها اسم فعل اولوب بو حالده کاف حرف خطابدر (قواعدا) اسم فعلك مفعولیدر (تجمع) ضمیر مستتر قواعده یاخود مخاطبه عائددر (من فنونه) فوائدی بیان اولوب فنون ایله مراد قواعد کلیه دن مستفاد اولان فروع جزئیه در (فوائد) تجمع نك مفعولیدر (والله) لفظ شریف تعظیم اوزره منصوبدر دینلمك موافق ادبدر (اوجهه) معلومدر که حق تعالی حضرتلری ایچون وجه یاخود ید اولمسی ایهام ایدر قول هر نره ده کورسه تأویلی لابددر نته که (ویبقی وجه ربك) و (یدالله فوق ایدیهم) آیتلرینك تفسیرنده وجهی ذات ایله ویدی قدرت ایله تفسیر ایتمشلردر (قالصا) قالص دوه نك شفتیننه برینه دینلور لکن بوراده اسم مقیدك مطلقه اطلاقی قبیلندن مجاز مرسل اوله رق قالص ایله ناقص مراد در (مفهوم ابیات) بسمله

وحمدله وصلوله دن صکره بن دیرم که منطقك جنانه نسبتی نحوك لسانه نسبتی کبیدر زیرا منطق افکاری خطادن حفظ ومفهوم دقیقدن غطا وحجابی کشف ورفع ایدر . ایمدی بن فن منطقك اصول قواعدینی اخذ وضبط ایت که فنون وفوائدینی جمع ایلیه سین . سماء علم منطقه آلت ارتقا اولمق اوزره (سلم منورق) ایله تسمیه ایلدیکم اشبو اثرمك افاده ده قالص وناقص اولمیوب ذات کریمی ایچون خالص (یعنی قصد شهرت ومحمدت کبی ابطال عمل ایده جك شیلردن عاری وحسبی) اولمسی ومبتدی ایچون مطولاته اهتداسنه مدار کافی اولمق اوزره نافع قیلمسنی مولای متعالدن نیاز وابتهال ایدرم دیمکدر .

(فصل فی جواز الاشتغال)

وَالْخُلْفُ فِی جَوَازِ الْاشْتِغَالِ ۞ بِهِ عَلَی ثَلَاثَةِ اَقْوَالِ
فَابْنُ الصَّلَاحِ وَالنَّوَاوِی حَرَّمَا ۞ وَقَالَ قَوْمٌ یَنْبَغِی أَنْ یُعْلَمَا
وَالْقَوْلَةُ الْمَشْهُورَةُ الصَّحِیحَهْ ۞ جَوَازُهُ لِکَامِلِ الْقَرِیحَهْ
مُمَارِسِ السُّنَّةِ وَالْکِتَابِ ۞ لِیَهْتَدِی بِهِ اِلَی الصَّوَابِ

(والخلف) اختلاف معناسنه اسم مصدر در وکلامده

اکتفا اولوب (فی جواز الاشتغال وفی عدمه) دیمکدر ضمیر علم منطقه عائد ایسه‌ده بوراده مراد بعض کتب متقدمین‌ده مذکور اولوب ضلالات فلاسفه‌دن خالی اولمیان مباحث منطقیه‌در والا بومتن ایله مختصر سنوسی وایساغوجی وسائره کبی آثار متأخرین ایله اشتغال اویله مختلف فیه اولمیوب بلکه هر اقلیم اهالیسی اوزرینه فرض کفایه‌در (علی ثلاثة) تنوین ایله درکه اقوال اندن بدلدر (النواوی) علی غیر القیاس شام قراسندن نوی قریه‌سنه منسوبدر زیرا قیاس اولان نووی کلمسی ایدی (ینبغی) انبغاء ایله بوراده مراد استحبابدر (مفهوم ابیات) منطق ایله (یعنی ضلالات فلاسفه‌دن خالی اولمیان مباحث منطقیه ایله) اشتغال اولنمسنك جواز وعدم جوازی حقنده اختلاف اقوال علما اوچ کونه‌در امام ابن الصلاح وامام نووی انکله اشتغالی تحریم ایتمشلردر برطاقمی ده بیلنمسنك مستحب اولدیغنه قائل اولمشلردر (امام حجة الاسلام الغزالی بونلر دندر) قول مشهور معمول به بودر که کامل القریحه اولوب عقائد حقه‌یی عقائد باطله‌دن تفریق ایده‌جك مرتبه‌ده کتاب وسنت ایله ممارسه‌سی بولنان کمسنه ایچون منطقیات ایله اشتغال جائزدر زیرا او کمسه انکله حق وصوابه اهتدا ایدر .

(انواع العلم الحادث)

ادراك مفرد تصورا علم ❊ ودرك نسبة بتصديق وسم
وقدم الاول عند الوضع ❊ لانه مقدم بالطبع

(ودرك نسبة) وادراك وقوع نسبة حكمية دیمکدر (مفهوم بیتین) ادراك مفرد (یعنی مشتمل نسبت حکمیه اولمیان ادراك) (تصور) نامیله معلوم وادراك وقوع نسبت حکمیه (تصدیق) اسمیله موسوم اولدی . ذکر وتحریر وتعلم وتعلیم وقتنده اولی یعنی تصوری تصدیق اوزرینه تقدیم ایت زیرا تصورك تصدیقه تقدم طبیعیسی واردر . مترجم دیرکه تقدم بش نوع اولوب انلری بعض فضلا نظم آتیده جمع ایتمشدر :

وخمسة أنواع التقدم يافتى ❊ أقر بها يات من الشعر واعترف
تقدم طبع والزمان وعلة ❊ ورتبة أيضا والتقدم للشرف

برنجیسی (تقدم بالطبع) در : اثنینه نسبتله واحدك وتصدیقه نسبتله تصورك تقدمی کبی . ایکنجیسی (تقدم بالزمان) در . ابنه نسبتله ابك تقدمی کبی اوچنجیسی

(تقدم بالعله) در : پارمقده کی یوزوکك حرکتنه نسبتله پرمغك حرکتنك تقدمی کبی • دردنجیسی (تقدم بالرتبه) در امامك مأمومه تقدمی کبی • بشنجیسی (تقدم بالشرف) در عالمك جاهله تقدمی کبی • تم کلام المترجم •

وَالنَّظَرِی مَا احْتَاجَ لِلتَّأَمُّلِ ❋ وَعَكْسُهُ هُوَ الضَّرُورِی الْجَلِی

(والنظری) وزن ایچون اسکان یاء ایله‌در عکس ایله مراد ضد ومقابل دیمك اولوب بوقسه اشاغیده ذکر اولنه‌جق عکس اصطلاحی دکلدر بو بیتده مصنف علم تصوری وتصدیقی‌دن هر برینك شامل اولدیغی نظری وضروری‌یی تعریف ایتمشدر (مفهوم بیت) علم نظری تأمله (یعنی کرك تصوری وکرك تصدیقی اولسون فکر ونظره) محتاج اولان ادراکدر مقابلنه ضروری تعبیر اولنورکه تأمله محتاج اولمیان ادراکدیمکدر اکا (جلی) و (بدیهی) دخی دینور

وَمَا بِهِ إِلَى تَصَوُّرٍ وُصِلْ ❋ يُدْعَى بِقَوْلٍ شَارِحٍ فَلْتَبْتَهِلْ

وَمَا لِتَصْدِيقٍ بِهِ تُوُصِّلَا ❋ بِحُجَّةٍ يُعْرَفُ عِنْدَ الْعُقَلَا

(به الی تصور) وصل‌یه متعلقدر (وصل) بناء مفعول ایله توصل معناسنه اولوب مانك صله‌سی یاخود صفتیدر

(فلتبتهل) فلتجتهد فی البحث معناسنه اوله‌رق تکمله بیتدر (یعرف) یسمی معناسنه‌در (عندالعقلا) أل عهد ایچون اولوب معهود بوفنك اربابیدر (مفهوم بیتین) کندوسیله تصوره توصل اولنان شیئه (قول شارح) دینور (انسانك تعریفنده حیوان ناطق کبی) ایمدی سن سعی واجتهاد ایت • وکندوسیله تصدیقه توصل اولنان شیئه عندالعقلا (یعنی ارباب فن منطق عندنده) (حجت) وقیاس تسمیه اولنور (حدوث عالم اوزرینه استدلالده العالم متغیر وکل متغیر حادث دینلمك کبی)

(انواع الدلالة الوضعية)

دلالت یا وضعیه ویا عقلیه ویاخود عادیه اولمقدن وبونلرك هر برنده دال علی المعنی اولان شیء الفاظ قسمندن ویاخود لفظك غیری برقسمدن بولنمقدن خالی اولمامغله اقسام دلالت التی یه بالغ اولور • مناطقه یالکز دلالت لفظیهٔ وضعیه‌دن بحث ایله دلالات سائره‌یی ترك ایلدکلرندن مصنف دخی افاده‌سنی اکا قصر ایتمشدر • بالاده (انواع الدلالة الوضعية) دیوب لفظیه قیدینی واشاغیده (دلالة اللفظ الخ) دیه‌رك وضعیه قیدینی حذف ایلمکده صنعت احتباك واردر •

دَلَالَةُ اللَّفْظِ عَلَى مَا وَافَقَهْ ❋ يَدْعُونَهَا دَلَالَةَ الْمُطَابَقَهْ

وَجُزْئِهِ تَضَمُّنًا وَمَا لَزِمْ ❋ فَهْوَ الْتِزَامٌ إِنْ بِعَقْلٍ الْتُزِمْ

(وجزئه) على حرفنك معمولى اوزرينه معطو فدر (تضمنا) فى الاصل مضاف اليه ايكن مضاف محذوف ك مقامنه اقامه اولنمشدركه بدعون نك معمولى اولان دلالة المطابقه اوزرينه معطوفدر بويله عاملين مختلفينك معمولينى اوزرينه عطف اخفش ايله كسائى عندنده جائزدر بناء عليه اصل تركيب (ودلالة اللفظ على جزء ما وافقه يدعونها دلالة تضمن) در (مفهوم بيتين) لفظك وضعا معناى موافقى اوزرينه (مثلا لفظ انسانك حيوان ناطقه) دلالتنه دلالت مطابقه ومعناى مطابقنك جزئنه (يعنى مثلا لفظ انسانك يالكز حيوانه ياخود ناطقه) دلالتنه دلالت تضمنيه دينلور (قابل علم وصنعت كتابت كبى) لفظك ذهنده لازمنه دلالتى دلالت التزاميه‌در اشبو لازمك ذهنى اولمسى مشروطدر .

(فصل فى مباحث الالفاظ)

مستعمل الالفاظ حيث يوجد ❊ اما مركب واما مفرد
فأول مادل جزؤه على ❊ جزء معناه بعكس ماتلا

(حيث يوجد) فى اى تركيب يوجد وينطق به ديمكدر (على جزء) ضم زاى ايله در تلاده مستتر اولان ضمير مايه

وضمير مقدر منصوب مركبه عائد اولنوب تقديرى ماتلاه در (مفهوم بيتين) الفاظ مستعمله بولنديغى موقعده يا مركب وياخود مفرد اولور . اولكيسى (مركب) ايكنجينك عكسنه اوله‌رق اول لفظدركه انك جزئى معناسنك جزئنه دلالت ايليه . (مفرد) اول لفظدركه انك جزئى معناسنك جزئنه دلالت ايلميه (شو حالده غلام زيد كبى مركب اضافى وحيوان ناطق كبى مركب تقييدى وزيد قائم كبى مركب اسنادى مركبده اسم وفعل وحرف وعلم اولدقلرى حالده عبدالله وحيوان ناطق وحجة الاسلام امثالى الفاظ مفردده داخل اولور) .

وهو على قسمين أعنى المفردا ❊ كلى أو جزئى حيث وجدا
فمفهم اشتراك الكلى ❊ كأسد وعكسه الجزئى

(وهو) بيت سابقده‌كى ماتلادن مفهوم اولان تالى يه عائددر (أوجزئى) نقل حركه ايله همزه‌نك صرف ايله در (وجدا) الف اطلاق ايچوندر (فمفهم اشتراك) خبر مقدم اولوب (الكلى) مبتدأ مؤخردر (مفهوم بيتين) مفرد ايكى قسم اولوب فخى تركيبده بولنورسه يا كلى وياخود جزئى در كلى بين الافراد اشتراكى

افهام ايدلر ايدكبى انك عكسى جزئى در (كه بين الافراد اشتراكى مفهوم اولميانلر علم اولديغى حالده زيد كبى)

واولا للذات ان فيها اندرج ❊ فانسبه او لعارض اذا خرج

(واولا) اشتغال اوزره منصوب اولوب (فانسبه) دهكى فاء زائد دركه تقديرى (واولا للذات انسبه ان اندرج فيها) در (اولعارض) او انسبه لعارض ديمكدر (اذا خرج) اذا خرج عن الذات تقديرنده در (مفهوم بيت) اولى (يعنى كلى يى) اكر (جنس وفصل كبى) ذاتده مندرج اولورسه ذاته نسبت ايت (يعنى يا نسبتله ذاتى در دى) واكر (خاصه وعرض عام كبى) ذاتدن خارج اولورسه عرضه نسبت ايت (يعنى عرضى در دى)

والكليات خمسة دون انتقاص ❊ جنس وفصل عرض نوع وخاص
واول ثلاثة بلا شطط ❊ جنس قريب او بعيد أو وسط

(والكليات) يانك تخفيفى (وخاص) ده صادك تخفيفيله هانك حذفى ضرورت ايچوندر (دون انتقاص) اكتفاء

اوزره دركه تقديرى (دون انتقاص ودون زيادة) در (بلا شطط) كذا اكتفاء اوزره در شطط زياده معناسنه در (آو) واو معناسنه در (مفهوم بيتين) كليات بلانقصان ولازياده بشدر جنس فصل عرض عام نوع خاصه در اول (يعنى جنس) بلا زياده ولانقصان اوچدركه جنس قريب جنس بعيد جنس اوسطدر .

(فصل فى نسبة الالفاظ للمعانى)

ونسبة الألفاظ للمعانى ❊ خمسة أقسام بلا نقصان
تواطؤ تشاكك تخالف ❊ والاشتراك عكسه الترادف

(ونسبة الالفاظ الخ) بوكلامده اكتفاء واردركه تقديرى ونسبة الالفاظ للمعانى وللالفاظ ونسبة المعانى للمعانى والافراد) در (تواطؤ) توافق معناسنه در اشتراكدن مراد اشتراك لفظى دركه لفظ واحدك معانئ متعددهسى اولمسندن عبارتدر (تواطؤ الخ) خمسهدن بدلدر (عكسه) عاطف محذوف ايله ماقبلنه معطوفدر (الترادف) بدل ياخود عطف بياندر (مفهوم بيتين) الفاظك معانى و الفاظه ومعانينك معانى وافراده نسبتى بلا نقصان ولازياده بش قسمدر : تواطؤ . تشاكك . تخالف . اشتراك . وانك عكسى اولان

ترادف . (تواطؤ) توافقدركه لفظك موضوع اولديغى معنانك افرادده اختلاف وتفاوت اوزره اولماسيدر انسان لفظى كبيكه بونك مفهومى اولان حيوانيت وناطقيه هركس مساويدر ايشته بوكبى الفاظه متواطئ دينور . (تشاكك) معناى واحدك افرادده متفاوت اولماسيدر نور لفظى كبيكه بونك مفهومى اولان ضيا شمعده بشقه وقرده وشمعده بشقه‌در . بوكبى الفاظه مشكك دينور . (تخالف) تباين كلى‌در انسان وفرس لفظلرينك مؤداسنده‌كى مخالفت ومباينت كبى (اشتراك) لفظ واحدك معانئ عديده‌يه موضوعيتيدر عين لفظنك برچوق معانى‌يه اطلاق اولنمسى كبى (ترادف) انك عكسى اوله‌رق الفاظ عديده‌نك معناى واحدده اولمسيدر انسان ايله بشر وليث ايله اسد وتركجه‌يه نظرا بيچمق ايله اوصامق كبى .

و اللفظ اما طلب او خبر ❊ واول ثلاثة ستذكر
امر مع استعلا وعكسه دعا ❊ وفى التساوى فالتماس وقعا

(واللفظ) أل عهد ايچوندر معهود لفظ مستعملدر طلب مثلا اضرب كبى طلب فعله لاتضرب كبى طلب تركه شاملدر (فالتماس) فاء زائده‌در (وقعا) الفاء اطلاق ايچوندر (مفهوم بيتين)

لفظ مستعمل يا طلب‌در يعنى طلب فعل ويا تركه دالدر وياخود خبردركه صدق وكذبه محتملدر برنجيسى اولان طلب اوچدركه قريبا ذكر اولنور (شويله‌كه) استعلايه مقارن اولان طلب امردر وانك عكسى‌كه اظهار خضوع ايله اولان طلب‌در دعادر واظهار تساوى حالنده اولان طلب التماسدر .

(فصل فى الكل والكلية والجزء والجزئية)

الكل حكمنا على المجموع ❊ ككل ذاك ليس ذا وقوع

كل حقيقتده مجموع محكوم عليه اولان موضوعدن عبارت اولمسنه نظرا بوراده حكمه كل تسميه‌سى بر شيئى متعلقنك اسميله تسميه ايلمك قبيلندندر (مفهوم بيت) كل مجموع افراد مجتمعه اوزرينه اولان حكمدر (كل ذلك لم يكن) كبى . مصنفك (كل ذاك ليس ذا وقوع) قولى روايت بالمعنى اوله‌رق (كل ذلك لم يكن) حديثيله حكم على المجموعى تمثيلدر كتب فقه وحديثده مذكور اولديغى اوزره فخر عالم صلى الله عليه وسلم افندمز وقت حضرده بر صلاة عصرى ايكى ركعت اوله‌رق ادا بيوردى جماعت اصحابدن (ذو اليدين) رضى الله عنه كه اسملرى خرباق بن عمرو

اولوب طول یدی جهتیله ذوالیدین ایله ملقب اولمشلردر یارسول الله صلاتمی قصر ایتدیکز یوقسه نسیانمی واقع اولدی دیو سؤال ایلدکده خواجهٔ دوسرا علیه اکمل التحایا حضرتلری (کل ذلك لم یکن) یعنی بونلرك مجموعی واقع اولمدی بیوروب بعده جماعت میانده بولنان حضرت ابوبکر وعمر رضی الله عنهما قول ذوالیدینی تصدیق ایلملری اوزرینه جناب حبیب خدا اتمام صلاة ایله سجدهٔ سهوی اجرا بیوردیلر . معلومدر که کلی نك جزئیاتی اوزرینه حملی صحیح اولور زید انسان وعمرو انسان کبی لکن کل ك اجزاسی اوزرینه حملی صحیح دکلدر مثلا بیت برکل اولدیغندن جدار وسقف کبی اجزاسی اوزرینه حملیله الجدار بیت والسقف بیت دینلمك صحیح اولمز . مصنفك ذکر اولنان تمثیلنده نظر واردر .

وحیثما لکلّ فردٍ حُکما * فانّه کلّیّةٌ قد عُلما

والحکمُ للبعض هو الجزئیّة * والجزءُ معرفتُه جلیّة

(لکل) لام معناسنه اولوب حکم به متعلقدر (فانه) ضمیر حکمدن مفهوم حکمه عائددر (للبعض) لام علی معناسنه‌در (مفهوم بیتین) هرفرد اوزرینه حکم اولندیغی

یرده او حکم (کلی) واو قضیه (کلیه) دیو معلوم وموسوم اولمشدر (کل انسان ناطق کبی) وبعض افراد اوزرینه اولان حکم (جزئی) واو قضیه (جزئیه) در (بعض الانسان کاتب کبی) وجزئك معرفتی جلیدر (بدنه نسبتله عضو وبیته نسبتله سقف کبی)

(فصل فی المعرفات)

معرِّفٌ علی ثلاثةٍ قسِم * حدٌّ ورسمیٌّ ولفظیٌّ عُلِم

(معرف) کسر راء ایله مبتدادر بوکا تعریف دخی دینلورکه معرفی یا کنهیله ویاخود ماعداسندن تمییز ایده‌جك وجهله تصور ایتدیرن سوزدر (حد ورسمی) قولی حد تام وحد ناقص ورسم تام ورسم ناقصه شاملدر (علم) تکملهٔ بیتدر (مفهوم بیت) معلوم اولدیغی اوزره معرف (تعریف) اوچه مقسومدر برنجیسی حد وایکنجیسی رسمی (رسم) واوچنجیسی لفظیدر که تفسیر لغوی دخی دینور .

فالحدُّ بالجنس وفصلٍ وقعا * والرسمُ بالجنس وخاصةٍ معا

حد ایله حد تام وجنس ایله جنس قریب وفصل ایله فصل قریب

ورسم ایله کذلك رسم تام و خاصه ایله خاصهٔ شاملهٔ لازمه
مراد در خاصه نك شامله ایله تقییدی انسانه نسبتله عالم
کبی خاصهٔ غیرشامله دن ولازمه ایله تقییدی متنفس بالفعل
کبی خاصهٔ غیرلازمه دن احتراز ایچوندر (مفهوم بیت)
حد تام جنس (قریب) و فصل (قریب) ایله واقع
اولان تعریفدر رسم (تام) جنس قریب وخاصهٔ شاملهٔ
لازمه ایله برابر ایدیلان تعریفدر (مثلا انسان حیوان ناطقدر
انسان حیوان ضاحکدر تعریفلری کبی)

وناقصُ الحدِّ بفصلٍ أومعا ❊ جنسٍ بعیدٍ لاقریبٍ وقعا

« اومعا » محذوف اوزرینه معطوفدر که تقدیری
« بفصل وحده اومع جنس » در الف اطلاق قیددر مع مابعدینه
مضافدر « لا قریب » ماقبلنی تأکیددر « وقعا » وناقص
الحددن خبراولوب الف اطلاق ایچوندر « مفهوم بیت »
حد ناقص یالکز فصل (قریب) ایله یاخود جنس بعید ده
برابر اولدیغی حالده اولان تعریفدر « انسان ناطقدر یاخود
انسان جسم ناطقدر کبی »

وناقصُ الرسمِ بخاصةٍ فقط ❊ أومع جنسٍ أبعدٍ قد ارتبط

خاصه ایله خاصهٔ شاملهٔ لازمه وابعد ایله بعید مراد در تنوین
ضرورت ایچوندر « مفهوم بیت » رسم ناقص (مثلا
انسان ضاحکدر کبی) یالکز خاصهٔ شاملهٔ لازمه ایله یاخود
« انسان جسم ضاحکدر کبی » جنس بعید دخی برابر
اولدیغی حالده اولان تعریفدر .

وما بلفظیٍّ لدیهم شُهِرا ❊ تبدیلُ لفظٍ بردیفٍ أشهرا

« ردیف » مرادف معناسنه در « اشهر » ایله ردیف
اخفی ور دیف مساویدن احتراز ایچوندر « مفهوم بیت »
عندالمناطقه تعریف لفظی دیمکله معروف اولان تعریف برلفظی
کندندن اشهر اولان مرادفیله تبدیل وتفسیردن عبارتدر .

وشرطُ کلٍ أن یُری مطّردا ❊ منعکسا وظاهرا لا أبعدا
ولامساویا ولا تجوّزا ❊ بلا قرینةٍ بها تُحُرّزا
ولا بما یدری بمحدودٍ ولا ❊ مشترکٍ من القرینة خلا

(وشرط کل) تنوین مضاف الیهدن عوضدرکه تقدیری
(وشرط کل المعرفات) در (مطردا) مانع الاغیار
و (منعکسا) جامع لافراد دیمکدر (لاابعداولامساویا)

قولی تصریح مفهوم ایچوندر (ولا تجوزا الخ) ولا بلفظ تجوزبه بلاقرینة تحرز بهاعن غیرالمعنی المراد) سبکندهدر (بمحدود) محدود ایله مراد مطلقا معرفدر (ولا مشترك الخ) ولا بمشترك لفظی خلا من القرینة المعینة للمراد) سبکندهدر (مفهوم ابیات) تعریفات مذکورهدن هر برینك شرطی اغیاری مانع افرادینی جامع بولنمق وذهندن ابعد و (من حیث الخفا) معرفه مساوی اولیوب عندالسامع ظاهر وآشکار اولمق وقرینهٔ معینهسی یوق ایکن مجاز اولمامق ودوری استلزام ایتمامك وقرینهٔ معینهدن خالی لفظ مشترك استعمال اولنمامق خصوصلریدر . مثلا انسانك حیوان ناطق ایله تعریفی مطرد وصحیح اولوب جسم نامی حساس ایله تعریفی چونکه غیر انسان اولان مثلا فرس وحماری منع ایتمدیکندن مطرد یعنی مانع اغیار دکلدر وکذلك حیوانی جسم نامی حساس ایله تعریف صحیح ایسهده متفکر بالقوه ایله تعریف مثلا فرس وحمار کبی متفکر اولمیان افراد حیواناته صادق اولمدیغندن منعکس یعنی جامع افراد دکلدر . ظاهر اولمیوب ذهندن ابعد اولمق مثلا نارك تعریفنده (هی جسم کالنفس) دینلمك کبیدرکه نفس حقندهکی اختلافات کثیرهیه نظرا اشبو تعریف معرفدن اخفادر وخفا جهتیله معرفه مساوی اولان تعریف مثلا متحرکی « ساکن اولمیان شیدر » دیو تعریف ایلمك کبیدرکه عندالسامع

ایکیسی مساوی اولدیغی ایچون بوده صحیح دکلدر (بلا قرینة الخ) قولیله منفی اولان قرینه الحق قرینهٔ معینه اولوب قرینهٔ مانعه دکلدر چونکه مثلا قرینهٔ معینه ایله علی طریق التجوز بر عالمی تعریفده (هو بحر یلاطف الناس ویظهر الدقائق والنکات) یعنی عالم بر بحردرکه ناسه ملاطفه واحسان ودقایق ونکاتی اظهار وبیان ایدر دینلسه التباس اولمدیغی جهتله بو تعریف صحیح اولوب بوصورتده یلاطف الناس قولنه حاجت قالمز یعنی (یظهر الخ) قرینهٔ معینهسی کافی واندن مغنیدر لکن یالکز قرینهٔ مانعه ایله مثلا (هو بحر یلاطف الناس) دینلسه صحیح دکلدر قرینهٔ معینهدن خالی بر لفظ مشترك ایله تعریف مثلا شمسك بر چوق معنی بیننده مشترك اولان عین لفظی ایله تعریفی کبیدرکه بو بوالده اولان تعریف دخی ممتنعدر لکن بوکا قرینهٔ معینه علاوه سیله (شمس آفاقده مضیء اولان عیندر) دیو تعریف اولنمسی ممتنع دکلدر .

وعندهم من جملة المردود ۞ أنْ تدخلَ الاحکامُ فی الحدودِ
ولایجوز فی الحدود ذکر أو ۞ وجائزٌ فی الرسم فادرِ مادرَوا

(وعندهم) مردودده متلق اولوب تقدیمی ضرورت

ایچوندر (ان تدخل الاحکام) فعلی رفاعلدر وجوه سائره دخی جائزدر (فی الحدود) حدود بوراده رسوم معناسنه مجازدر علاقه تضاددر (مفهوم بایتین) حکملرك داخل رسوم اولمسی عندالمناطقه مردود اولان شیلردندر أو حرفنك حدودده ذکری جائز اولمیوب رسومده ذکری جائزدر منطقیونك ایلدکلرینی سن ده بیل ·

(باب فی القضایا واحکامها)

ما احتمل الصدق لذاته جری ❊ بینهم قضیة وخبرا

بوراده یالکز (احتمل الصدق) دیوب والکذب بی حذف ایتمسی معلوم اولدیغی ایچوندر یاخود کلام الله ایله کلام رسول حقنده تأدب ایچوندر (لذاته) قولیله امر ونهی وسائره کبی صدق وکذبه احتمالی ذاتی ایچون اولمیوب بلکه لازمی یعنی قرینه سی ومدلولی ایچون اولان انشاآت چیقدی (قضیة وخبرا) جری فعلنك ضمیر مستترندن حالدرکه ایکیسی بر معنایه در (مفهوم بایت) لذاته صدق وکذبه محتمل اولان کلام بین المناطقه قضیه وخبر نامی ایله برق جاری اولدی · (کلام مشتمل حکم

اولمق حیثیتندن (قضیه او صدق وکذبه محتمل بولنمق حیثیتندن خبر وجزء قیاس اولمق اعتباریله مقدمه ودلیله مفتقر بولنمق صورتنده دعوی واستدلاله شروع حالنده مطلوب ودلیلك انتاجی حیثیتیله نتیجه تسمیه اولنور ·

ثمّ القضایا عندهم قسمان ❊ شرطیة حملیة والثانی
كلیّة شخصیّة والاولُ ❊ إمّا مسوّرٌ وإمّا مهمَلُ

(ثم) ترتیب ذکری ایچوندر (شرطیة حملیة) قسمان دن بدلدر (مفهوم بایتین) عند المناطقه قضایا ایکی قسمدر قسم اول شرطیه وقسم ثانی حملیه در ثانی (یعنی حملیه) ایکی قسم اولوب قسم اول کلیه وثانی شخصیه در قسم اول (یعنی ادات سوردن صرف نظرله موضوعی کلی اولان قضیه) یا مسوردر (کل انسان حیوان وبعض الانسان کاتب کبی) ویاخود سوردن مهملدر (الانسان حیوان کبی)

والسّورُ كلّيّا وجزئيّا يُرى ❊ وأربعٌ أقسامهُ حيث جرى
امّا بكلٍ أو ببعضٍ أو بلا ❊ شيءٍ وليس بعضُ أو شبهُ جلا
وكلّها موجبةٌ وسالبه ❊ فهيَ اذاً الى الثّمانِ آيبه

(واربع) تانك حذفی ضرورت ایچوندر یاخود نقل امام نووی اوزره معدودك تمییز واقع اولمدیغی ذکری معتبر اولمدیغنه مبنیدر کل وبعض افظلرنده مقتضای ظاهر اوزره جروحکایة رفع و (بلاشئ) ده کذلك جر وحکایة فتح جائز اولوب فقط (لیس بعض) ده حکایه تعیین ایدر (الی الثمان) یاء تخفیفا حذف اولنمشدر (آیبه) راجعه معناسنه در (مفهوم ابیات) سور یا کلی ویاجزئی اوله‌رق استعمال اولنور قضیه ترکیبده واقع اولورسه اقسام سور درتدر زیرا تسویر یا کل ایله و یاخود بعض ایله و یاخود لاشئ و یاخود لیس بعض و یاخود بونلرك امثالی ایله واقع اولور (یعنی ادات سور الفاظ مذکوره دن بریسی ویاخود بونلر کبی یاجمعا و یاخود بعضا احاطه‌یی مفید اولان (الفاظ سائره اولور) وقضایای اربع مذکوره نك هربری موجبه وسالبه اولمغله قضایا اوزمان سکز قسمه راجع اولور (یعنی بو درت قسمك هربری موجبه وسالبه‌یه منقسم اولنجه مجموع اقسام سکزه بالغ الور)

والاوّلُ الموضوع فی الحملیّة ۞ والاخرُ المحمولُ بالسّویّة

آخردن مراد رتبة مؤخر اولاندر (بالسویه) حال کونهما بالسویه دیمکدرکه مراد برینی ذکر اولنوب ده دیکری براغلمامق اوزره ذکرده ایکیسنك مستوی اولماسیدر (مفهوم بیت) قضیهٔ حملیه‌ده جزء اول موضوع وجزء آخر محمولدر ذکرده مستوی اولدقلری حالده یعنی لازم الذکر اولمقده موضوع ومحمول مساوی اولدیغندن بریسنك ذکریله دیکر بنك ذکرندن استغنا اولنه‌مز

وانْ علی التعلیق فیها قد حُکِم ۞ فانّها شرطیّة و تنقسم
أیضا الی شرطیّةٍ متّصله ۞ ومثلِها شرطیّةٍ منفصله

(وان علی التعلیق الخ) وان حکم فیها حکما کائنا علی وجه التعلیق لا علی وجه الحمل فانها تقدیرنده اولورسه علی حرفی معنای اصلیسنده قالور باء معناسنه اولمق دخی محتملدر بوصورتده تقدیر کلام (وان حکم فیها بالتعلیق فانها الخ) در (ومثلها) جر ایله در (الی) نك مدخولنه معطوف ولفظ مثل مقحمدر (مفهوم بیتین) اکر قضیه‌ده تعلیق ایله حکم اولنورسه اوقضیه شرطیه در اودخی شرطیهٔ متصله وشرطیهٔ منفصله نامیله ایکی قسمه منقسم اولور (ان کانت الشمس طالعة فالنهار موجود اما أن یکون العدد زوجا أو فردا کبی)

جزآهما مقدّم وتالى ❊ أمّابيانُ ذات الاتّصال
ما أوجبت تلازُمَ الجزئينِ ❊ وذاتُ الانفصال دون مَيْنِ
ما أوجبت تنافرًا بينهما ❊ أقسامُها ثلاثة فَلْتَعْلَما
مانعُ جمعٍ أو خُلوٍ أوهُما ❊ وهوالحقيقىّ الاخصّ فاعلما

(ذات)صاحبه و (تلازم)لزوم معنالر ينه در بناءعليه تلازم ايله مراد تصاحب جزئين اولديغندن قضيهٔ اتفاقيه ايله مصنفه اعتراض اولنمز ياخود اتفاقيه اقيسه ده منتج اولمديغى ايچون مصنف انى عدم منزله سنه تنزيل ايلمشدر دينله بيلور (مين) كذب معناسنه اولوب اصل تركيب (وذات الانفصال ما اوجبت تنافر اينهما دون مين) در (اوجبت) اقتضت معناسنه در (اوهما) اوما نعهما ديمكدركه ضمير فى الاصل مضاف اليه ايدى مضاف حذف اولنجه بالانفصال انك مقامنه قائم اولدى (مفهوم ابيات) متصله ومنفصله نك جزئينى مقدم وتالى در (يعنى جزء اوله مقدم وثانى يه تالى دينلور) صاحبهٔ اتصال (يعنى متصله) تلازم وتصاحب جزئينى اقتضا ايدن قضيه در (مثلا لزوميه اولەرق كلما كانت الشمس طالعة فالنهار موجود واتفاقيه اولەرق ان كان الانسان ناطقا فالحمار ناهق كبى) وذات الانفصال (يعنى منفصله) مقدم

وتالى بيننده تنافرى (يعنى تنافى وعنادى) اقتضا ايدن قضيه در ايمدى معلوم اولەكه اقسام منفصله اوچدر يامانع جمع ويامانع خلو وياخود مانع جمع وخلودر قسم اخير حقيقى اخصدر • (يعنى اولندن اخص اولان منفصلهٔ حقيقيه اودر العدد اما زوج اوفرد كبى، ومانع جمع هذا الشئ اما جر اوشجر ومانع خلو زيد اما ان يكون فى البحر واما ان لايغرق كبيدر •

(فصل فى التناقض)

تناقضٌ خُلْفُ القضيّتين فى ❊ كيفٍ وصدقُ واحدٍ أمرٌ قُفِى

« تناقض » مبتدادر « وصدق واحد الخ » محتمل استيناف ايسه ده حال اولمسى اولادر بوكلامده اكتفاء واردركه تقديرى « وصدق واحد وكذب الآخر » در « قفى » مجهول صيغەسيله تبع معناسنه در « مفهوم بيت » تناقض قضيتينك كيفده « يعنى ايجاب وسلبده » اختلافيدر برينك صدقى وديكرينك كذبى امر متبع ومطرد اولديغى حالده « زيد كاتب زيد ليس بكاتب كبى »

فأن تكن شخصيّةً أو مهمله ❊ فنقضها بالكيف أن تبدّله

وإن تكن محصورة بالسور ❊ فانقض بضد سورها المذكور
فإن تكن موجبة كلية ❊ نقيضها سالبة جزئية
وإن تكن سالبة كلية ❊ نقيضها موجبة جزئية

« فإن تكن » ضمير مستتر قضيه يه عائددر « فنقيضها » مبتدا اولوب « ان تبدله » خبريدر « مفهوم ابيات » اگر قضيه شخصيه ياخود مهمله اولورسه انك نقيضى بالكيف (يعنى ايجابا وسلبا) تبديل اولنميدر (زيد قائم زيد ليس بقائم الانسان ليس بحيوان كبى) واگر قضيه سور ايله محصوره اولورسه اول سور مذكورينك ضديله نقض ايت شويله كه قضيه اگر موجبهٔ كليه اولورسه انك نقيضى سالبه جزئيه واگر سالبهٔ كليه اولورسه انك نقيضى موجبهٔ جزئيه‌در (كل انسان حيوان بعض الانسان ليس بحيوان ولاشئ من الانسان بحجر بعض الانسان حجر كبى)

« فصل فى العكس المستوى »

العكس قلب جزئى القضيه ❊ مع بقاء الصدق والكيفيه
والكم الا الموجب الكليه ❊ فعوضها الموجبة الجزئيه

عكس اصطلاحده قضيهٔ محول اليهايه ومعناى مصدرى يه اطلاق

اولنور كه مصنفك مرادى معناى مصدرى اوزره عكس مستوى يى تعريفدر « مفهوم بيتين » عكس مستوى قضيه‌نك صدق وكيفيت وكميتى باقى اولمقله برابر موضوع ومحمولى قلب وتبديل اولنمقدر انجق موجبهٔ كليه‌نك عكسنده كيت حالى اوزره قالميوب بلكه كليتى جزئيته تبديل اولنور « كل انسان حيوان بعض الحيوان انسان كبى » .

« والعكس لازم لغير ما وجد ❊ به اجتماع الخستين فاقتصد
ومثلها المهملة السلبيه ❊ لانها فى قوة الجزئيه

« والعكس » ال عهد ايچون اولوب معهود عكس مستويدر « به » باء فى معناسنددر لفظ مايه نظرا ضميرى تذكير ايلدى خستين ايله مراد سلب وجزئيه‌در « فاقتصد » تكملهٔ بيت اولوب توسط فى الامور معناسنه‌دز « ومثلها » بوراده معناى مايه نظرا ضمير مؤنث گتوردى « مفهوم بيتين » عكس مستوى كندوسنده اجتماع خستين بولنان قضيه‌نك يعنى سالبهٔ جزئيه‌نك ماعداسنه لازم‌در مهملهٔ سلبيه « كندوسنه عكس مستوى لازم اولمامقده » سالبهٔ جزئيه كبيدر زيرا مهملهٔ سلبيه جزئيه قوه‌سنده‌در .

« والعکس فی مرتب بالطبع * ولیس فی مرتب بالوضع

بوراده عکسك اقسام ثلاثه‌سی یعنی عکس مستوی وعکس نقیضن موافق وعکسی نقیض مخالف مراددر مرتب بالطبع ایله مراد حملیه وشرطیهٔ متصله ومرتب بالوضعدن مقصود شرطیهٔ منفصله‌در « مفهوم بیت » مطلقا عکسی اصطلاحجه مرتب بالطبعده « یعنی حملیه ایله شرطیهٔ متصله‌ده » اولوب مرتب بالوضعده « یعنی شرطیهٔ منفصله‌ده » عکس یوقدر .

« باب فی القیاس »

ان القیاس من قضایا صوّرا * مستلزما بالذات قولا آخرا
ثم القیاس عندهم قسمان * فمنه ما یدعی بالاقتران
وهو الذی دل علی النتیجة * بقوة واختص بالحملیة

(من قضایا) مابعدینه متعلقدر (مستلزما) صوّرا ده مستتر ضمیردن حالدر (بالذات) اصلی بذاته اولوب بعض مذاهبه کوره الف ولام ضمیردن تعویض اولنمشدر (واختص بالحملیة) باء مقصور علیه داخل اولمشدر مصنف بوراده ابن حاجبه تابعدر شیخ ابن سینا شرطیاتدن مرکب قیاسلر دخی استخراج ایتمشدر .

(مفهوم ابیات) قیاس بذاته قول آخری مستلزم اولدیغی حالده قضایادن « یعنی ایکی قضیه ویاداها زیاده قضیه‌دن ترتیب وتصویر اولنان قولدر مثلا العالم متغیر وکل متغیر حادث کبی ومثلا النباش آخذ للمال خفیة وکل آخذ للمال خفیة سارق وکل سارق تقطع یده کبی » قیاس عند المناطقه ایکی قسمدر بری اقترانی ایله تسمیه اولنان قیاسدر اوده شول قیاسدرکه نتیجه‌یه بالقوه دلالت ایده یعنی نتیجه بهیئتها دکل بأجزائها قیاسده مذکور اولمیه قیاس اکا معنی دلالت ایتمش اوله . قیاس اقترانی حملیه‌یه مختص در .

فان ترد ترکیبه فرکبا * مقدماته علی ما وجبا
ورتب المقدمات وانظرا * صحیحها من فاسد مختبرا
فان لازم المقدمات * بحسب المقدمات آت

« ترکیبه » ضمیر قیاسه عائددر « من فاسد » حال محذوفه‌یه متعلقدرکه تقدیری « متمیزا من فاسد » در (بحسب المقدمات) آتی‌یه متعلقدر (مفهوم ابیات) اکر قیاسك ترکیبنی قصد ایدرسه‌ك مقدماتنی عند المناطقه واجب اولان شرط اوزره ترکیب و (مثلا قیاس اقترانیده

صغرانك كبرى اوزرينه تقدمى وشكل اولده ايجاب صغرى وكليت كبرى كبى) وجه مخصوص اوزره ترتيب ايت ومقدماتك صحيحنى فاسدندن مميز (وتأليفى منتج اولوب اولمديغنه) مختبر اولديغك حالده نظر ايت زيرا لازم مقدمات اولان نتيجه مقدماته كوره ظهور ايديجيدر ،

وما من المقدمات صغرى ❊ فيجب اندراجها فى الكبرى
وذات حد أصغر صغراهما ❊ و ذات حد اكبر كبراهما
واصغر فذاك ذو اندراج ❊ ووسط يلغى لدى الانتاج

(ما) اسم موصول ومبتدا اولوب (صغرى) مبتدأ محذوفه خبردر جملهسى (ما) يه صلهدر (من المقدمات) حالدر تقدير كلام (والتى هى صغرى حال كونها من المقدمات) در (فيجب اندراجها فى الكبرى) مبتدأ مذكوره خبردر بوراده درت مضاف محذوفدر كه ايكيسى اندراج ايله ضمير ارهسنده وايكيسى فى ايله مجرورى ارهسندهدر تقديرى (فيجب اندراج افراد اصغرها فى مفهوم اوسط الكبرى) در اصغر واكبردهكى تنوينلر ضرورت ايچوندر (مفهوم ابيات) قياسك مقدماتندن اولوب صغرى واقع اولان مقدمهنك افراد حد أصغرى كبرانك حد اوسطى مفهومنده مندرج اولمق واجبدر

وصاحبهٔ حد اصغر اولان (يعنى كندوسنده حد اصغر بولنان مقدمه) صغراى مقدمتين در وصاحبهٔ حد اكبر اولان (يعنى ايچنده حد اكبر بولنان مقدمه) كبراى مقدمتين در واصغر (اوسطده مندرج اولمق حسبيله اكبرده مندرجدر ووسط (حد اوسط) عند الانتاج الغا وترك اولنور (يعنى مطلوبه توصل ايچون آلت كبيدر كه عند الاحتياج كتوريلوب مطلوبك حصولنده ترك اولنور)

(فصل فى الاشكال)

الشكل عند هؤلاء الناس ❊ يطلق عن قضيتى قياس
من غير أن تعتبر الاسوار ❊ اذ ذاك بالضرب له يشار

(عن قضيتى قياس) على هيئة قضيتى قياس تقديرندهدر (اذ) تعليليه ياخود وقتيهدر تعليليه اولمسى احتمالنه كوره ذاك ايله مشار اليه متقدما بر مضاف تقديريله (قضيتى قياس) قولى اولوب ضمير اسم اشارته عائددركه تقديرى (لان هيئة قضيتى القياس مع اعتبار الاسوار يشار لها بالضرب) در (مفهوم بيتين) عند المناطقه شكل اعتبار اسوار مشروط اولميهرق قياسك هيئت قضيتينه اطلاق اولنور

زيرا باعتبار الاسوار قياسك هيئت قضيتيننه ضرب تعبير اولنور (ضرب شكلدن اخصدركه قياسده قضيه لرك مثلا كلى اولمسنى ملاحظه ايله برابر اوله رق هيئت مذكوره نك اسميدر شكل ايسه عدم اعتبار اسوار شرطيله ياخود بلا شرط هيئت مذكوره نك اسميدر)

و للمقدمات أشكالٌ فقط ❊ أربعةٌ بحسب الحد الوسطْ
حملٌ بصغرى وضعهُ بكبرى ❊ يدعى بشكلٍ اول ويدرى
وحملُهُ فى الكلّ ثانيا عُرف ❊ و وضعهُ فى الكلّ ثالثا ألِف
ورابعُ الاشكال عكسُ الاول ❊ وهى على الترتيب فى التكمل

مقدمات ايله مراد مقدمتين در فقط لفظنك تقديمى نظم ايچون اولوب اصل تركيب (اشكال اربعة فقط) در (مفهوم ابيات) حد اوسط حسبيله (يعنى حد اوسطك احوالنه نظر) مقدمتينك بالكز درت شكلى واردركه حد اوسطك صغراده محمول وكبراده موضوع وقوعيله حاصل اولان هيئته (شكل اول) تسميه اولنور (كل انسان حيوان وكل حيوان جسم كبى) وحد اوسطك صغرى وكبرىده محمول اولمسى شكل ثانى وموضوع اولمسى شكل ثالث ديو معروفدر : كل انسان حيوان ولاشئ من الحجر بحيوان

كل حيوان حساس وبعض الحيوان ناطق كبى اشكالك دردنجيسى شكل اولك عكسيدر يعنى حد اوسط صغرىده موضوع وكبرىده محمول واقع اولان شكله شكل رابع تعبير اولنور (كل انسان حيوان وبعض الناطق انسان كبى) و اشكال اربعه بو ترتيب اوزره تكملده دركه شكل اول اشكال ثلاثهٔ باقيه دن وشكل ثانى شكل ثالثدن وشكل ثالث شكل رابعدن اكملدر .

فحيث عن هذا النظام يعدل ❊ فقاسد النظام أما الاول
فشرطه الايجاب فى صغراه ❊ وأن ترى كلية كبراه
والثان أن يختلفا فى الكيف مع ❊ كلية الكبرى له شرط وقع
والثالث الايجاب فى صغراهما ❊ وأن ترى كلية احداهما
ورابع عدم جمع الخستين ❊ الا بصورة ففيها يستبين
صغراهما موجبة جزئية ❊ كبراهما سالبة كليه

(والثان) حذف ياء ايله مبتدادر أن وصلهسى مبتدأ ثانى اولوب (له شرط وقع) خبريدر وبونك جملهسى خبر مبتدأ اولدر (الا بصورة) باء فى معناسنه در (يستبين) يظهر معناسنه اولوب سين وتاء زائددر بو بيتده (حذو)

يعنى ماقبل روینك اختلاف حركه‌سی ومع‌مافيه آخر شطرنده زیادهٔ ساكن واقع اولمشدركه بوعندالمولدين جائزدر (صغراهما الخ) قولندن مراد الاايله استثنا اولنان صورتی بياندر (مفهوم ابيات) قنغی تركيبده بوترتيبدن عدول اولنورسه اوتركيب فاسد النظامدر (اشكال مذكوره‌نك بيان شروطنه كانجه) شكل اولك شرط انتاجی ايجاب صغری وكليت كبریدر كليت كبری ايله اختلاف مقدمتين انتاج شكل ثانی ايچون شرطدر شكل ثالثك شرط انتاجی صغراسنك موجبه ومقدمتيندن بريسنك كليه اولمسيدر شكل رابعك شرط انتاجی عدم جمع خستيندر (يعنی سلب ايله جزئيه‌نك عدم اجتماعيدر) ايحق صغراسی موجبهٔ جزئيه وكبراسی سالبهٔ كليه اولان صورتده جمع خستين ظاهر اولور (يعنی شكل رابعك صغراسی موجبهٔ جزئيه‌نك فقری اولديغی وقت انتاجی ايچون كندوسنده خستينك اجتماع ايتمامسی وموجبهٔ جزئيه اولديغی زمان كبراسنك سالبهٔ كليه اولمسی مشروطدر) .

فَنَتِجْ لاَوَّلِ أَرْبَعَةٌ ❋ كالثَّانِ ثمَّ ثالثٌ فَسِتَّةٌ
ورابعٌ بخمسة قد أُنْتِجَا ❋ وغيرُ ما ذكرتُهُ لن يُنْتِجَا
وتتبعُ النَّتِيجةُ الاخسَّ مِنْ ❋ تلكَ المقدماتِ هكذا زُكِنْ

(فنتج) فاء سببيه‌در (لاول) لام من معناسنه اولوب مضاف مقدردركه اصلی (من ضروب اول) در (فستة) خبر مبتدأ محذوف اولوب فاء زائده‌در تقديری (فنتجه ستة) در (بخمسة) باء فی معناسنه اولوب انتجايه متعلقدر (الاخس) لفظی صفت مقدمه اولديغی حالده مذكر اوله‌رق كتورمسی مقدمه‌نك قول ايله مؤول اولمسنه مبنيدر (زكن) علم معناسنه‌در (مفهوم ابيات) شروط مذكوره سببيله شكل اولك ضروب منتجه‌سی عدد ضروب شكل ثانی كبی درتدر شكل ثالثك ضروب منتجه‌سی آلتی در شكل رابع (عندالمتقدمين) اضرب خمسه‌ده منحصردر بوذكر ايلديكم ضروبدن ماعداسی هيچ بروقت انتاج ايتمز (جميع اشكال اقترانيه‌ده نتيجه اخس مقدمتينه تابع اولوب قاعده بويله‌جه معلوم اولدی (يعنی مقدمتيندن بری سالبه ايسه نتيجه دخی سالبه وجزئيه ايسه نتيجه ده جزئيه اولور)

وهذه الاشكالُ بالحمليِّ ❋ مختصةٌ وليس بالشرطيِّ
والحذفُ فی بعض المقدَّمات ❋ أو النَّتِيجةِ لعلمٍ آتٍ
وتنتهی الی ضرورةٍ لما ❋ من دورٍ أو تسلسلٍ قد لزما

« بالجلى » بالقياس الجلى تقديرنده اولوب باء مقصور عليهه داخلدر (بالشرطى) باء فى معناسنه در (والحذف) مبتدا (فى بعض المقدمات) فى لام معناسنه در بعض مقدماتدن مراد صغرى ياخود كبرى در (آت) خبر مبتدادر (الى ذات ضرورة) الى ذات ضرورة تقديرنده دركه مراد مقدمات ضروريه وكذا مقدمات مسلمه در (مفهوم ابيات) اشكال اربعهٔ مذكوره قياس شرطيده اولميوب قياس حمليه مختصدر (مصنف بو بابده ابن حاجبه تابع اولدى) محذوفك بيلنمسندن طولايى بعض مقدماتى ياخود نتيجه يى حذف ايتمك واردر (يعنى محذوفك بيلنه جكى مقامده صغرى وكبرادن هر برينك يالكز جه ونتيجه ايله برابر حذفلرى جائز اولديغى كبى يالكز نتيجه نك حذفى دخى جائزدر) ومقدمات (اكر ضروريه دكل ايسه) ضروريه ومسلمه يه منتهى اولور زيرا منتهى اولمديغى تقديرده دور ياخود تسلسل لازم كلور .

(فصل فى الاستثنائى)

ومنه ما يدعى بالاستثنائى ❊ يعرف بالشرط بلا امتراء
وهو الذى دل على النتيجة ❊ او ضدها بالفعل لا بالقوة

(ومنه) سبق ايدن فنه اوزرينه معطوفدر (يعرف) يسمى معناسنه در (بالشرط) حذف ياء ايله در ياخود وزن ايچون ساكن اوله رق اثباتيله (بالشرطى) در (لا بالقوة) تصريح مفهوم ايچوندر (مفهوم بيتين) (مقدمه لرينك برنده ادات استثناء بولنديغى ايچون) استثنائى تسميه اولنان و (ديكر مقدمه سنده ادات شرط مذكور اولديغى ايچون) بلا شك قياس شرطى دينلان قياس دخى جملهٔ اقيسه دندر . قياس استثنائى نتيجه يه ياخود نقيضنه بالفعل دلالت ايدن (يعنى نتيجه نك عينى ياخود نقيضى متفرق الاجزاء اوله رق بصورتده كندو سنده مذكور اولان) قياسدر (مثلا اولكى كلما كانت الشمس طالعة فالنهار موجود لكن الشمس طالعة فالنهار موجود كبى وثانى كلما كانت الشمس طالعة فالنهار موجود لكن النهار ليس بموجود فالشمس ليست بطالعة كبى

فان يك الشرطىُّ ذا اتصال ❊ أنتج وضعُ ذاك وضعَ التالى
ورفعُ تالٍ رفع اولٍ ولا ❊ يلزم فى عكسهما لما انجلى

شرطى ايله مراد قضيهٔ شرطيه دركه شرطى تعبيرى لفظ تأويليله در وضع ايله اثبات ورفع ايله نفى واول ايله مقدم مراددر « فى عكسهما » فى من معناسنه در (مفهوم بيتين) قضيهٔ شرطيه اكر متصله اولورسه اثبات مقدم اثبات تالى يى

ونفی تالی نفی مقدمی انتاج ایدر (مثلا اولکی کلما کان هذا انسانا کان حیوانا لکنه انسان فهو حیوان کبی وثانی کلما کان هذا انسانا کان حیوانا لکنه لیس بحیوان فلیس بانسان کبی وظاهر اولان شودر (یعنی اعمك اثباتندن اخصك نه اثباتی نه ده نفیی لازم اولمدیغندن وکذلك اخصك نفیندن اعمك نه نفیی نه ده اثباتی لازم کلمیه جکندن ناشی) اثبات مقدم ایله نفی تالینك عکسلریدن « یعنی اثبات تالی ونفی مقدمدن » انتاج لازم اولمز (مثلا کلما کان هذا انسانا کان حیوانا لکنه حیوان دینلورسه بو منتج اولمدیغی کبی کلما کان هذا انسانا کان حیوانا لکنه لیس بانسان قولی دخی منتج دکلدر .

وانْ یکنْ منفصلا فوضعُ ذا ❋ ینتجُ رفعُ ذاكُ والعکسُ کذا
وذاكَ فی الاخص ثم انْ یکنْ ❋ مانعِ جمعٍ فبوضعِ ذا زُکنْ
رفعٌ لذاكَ دونَ عکسٍ واذا ❋ مانعَ رفعٍ کان فهو عکسُ ذا

بونجی بیتك شطر اول وثانیشده اسم اشارتك مستعمل اولدیغی معنی مختلف اولدیغندن بو قافیه ده ایطاء یوقدر (واذا الخ) مانع لفظی کانك مقدم خبری اولوب اسمی ضمیر منفصله عائددر رفع بوراده خلو معناسنه‌در (فهو) مانع رفعه عائددر (مفهوم ابیات) واکر شرطی منفصل (یعنی منفصلهٔ حقیقیه)

اولورسه احد طرفینك اثباتی طرف آخرك نفیی انتاج ایدر عکسی دخی اویله‌در (یعنی احد طرفینك نفیی طرف آخرك اثباتنی منتج اولورکه) بو انتاج منفصل اخص ده‌در (یعنی مانعة الجمع والخلو اولان منفصلهٔ حقیقیه‌ده اولور) واکر منفصل فقط مانع جمع اولورسه احد طرفینك اثباتیله طرف آخرك نفیی معلوم اولور عکسنده بو حکم یوقدر (یعنی احد طرفینك نفیی دیکرینك اثباتنی انتاج ایتمز) واکر یالکز مانع خلو اولورسه بونك حکمی انك عکسیدر (یعنی احد طرفینك نفیی دیکرینك اثباتنی وبالعکس اثباتی طرف آخرك نفیینی انتاج ایدر مثلا اما ان یکون هذا الشیٔ غیر ابیض او غیر اسود لکنه ابیض فهو غیر اسود یاخود لکنه اسود فهو غیر ابیض کبی) .

(فصل فی لواحق القیاس)

ومنه ما یدعونه مرکّبا ❋ لکونه من حُجَجٍ قد رُکّبا
فرکّبنه ان تُرِدْ أن تعلمه ❋ واقلب نتیجةً به مقدمه
یلزم من ترکیبها بأخری ❋ نتیجةٌ الی هلُمَّ جرّا

(من حجج) اشبو جمع ایله مراد مافوق الواحددر (به)

باء فی معناسنه در (مقدمه) اجعل معناسنه اولوب اقلب کلمه‌سنك مفعول ثانیسیدر (باخری) باء مع معناسنه‌در (نتیجة) یلزم نك فاعلیدر (الی هلم جرا) هلم فی الاصل طلب اقبال ایچون اولوب بعده طلب استمرار ایچون استعاره اولنمشدر الی محذوف امر لفظی اوزرینه مقدرة الدخول در وجر انجرار معناسنه اولوب مصدریت اوزره منصوب یاخود حالدر که کأن مصنف بوراده (الی امر یقال فیه لیستمر الترکیب علی ذلك استمرارا یاخود مستمرا) دیمش اولدی (مفهوم ابیات) جمله‌لردن مرکب اولمسندن (یعنی ایکی ودها زیاده قیاسلردن ترکب ایتمسندن) طولایی مناطقه‌نك قیاس مرکب تسمیه ایتدکلری کلام دخی قیاس اقسامندندر ایمدی بونوع قیاسك کیفیت ترکیبنی بیلمك ایسترسه‌ك انده اولان نتیجه‌یی (یعنی اولکی ایکی مقدمه‌نك نتیجه‌سنی) مقدمهٔ صغری یاپه‌رق انی ترکیب ایت که اشبو مقدمه‌نك مقدمهٔ اخری ایله ترکیبندن نتیجه لازم وکیفیت ترکیب بومنوال اوزره مستمر ودائم اوله (مثلا کل انسان حیوان وکل حیوان حساس فکل انسان حساس دیدکدن صکره اشبو نتیجه‌یی قیاس آخره مقدمهٔ صغری یاپه‌رق وکل انسان حساس وکل حساس نام فکل انسان نام درسه‌ك بویله قیاس مرکب موصول النتائج اولمش اولور)

مُتَّصَلَ النتائج الذی حَوی ❋ یکون أو مفصولها کل سوی

(متصل) یکون نك خبر مقدمی اولوب اسمی اولان ضمیر (مایدعونه مرکبا) قولنده‌کی مایه عائددر (الذی حوی) مبتدادر ومفعول حوی اولان النتائج لفظی محذوفدر (او مفصولها) متصل النتائج اوزرینه معطوفدرکه أو بوراده واو معناسنه‌در (مفهوم بیت) نتائجی حاوی اولان (یعنی مثال سابقده اولدیغی کبی نتیجه‌لری بالفعل مذکور اولان) قیاس مرکب متصل النتائج اولور (یعنی قیاس مرکبك بونوعنه متصل النتائج تسمیه اولنور) کرك موصول النتائج وکرك (قیاس مرکبك نوع دیکری اولان) مفصول النتائج دن هربری افادهٔ مطلوبده برابردر (مفصول النتائج نتیجه‌لری بالفعل مذکور اولمیوب مطوی اولاندر کل انسان حیوان وکل حیوان حساس وکل حساس نام کبی)

وانْ بجزئی علی کل استُدِلْ ❋ فذا بالاستقراء عندهم عُقِلْ

وعکسه یدعی القیاسُ المنطقی ❋ وهو الذی قدمته فحققِ

(بجزئی علی کل) استدل‌یه متعلقدر وموصوفلری محذوف اولوب کلی دیدکی یاء وزن ایچون مخفف والتقاء ساکنین

ایچون حذف اولنمشدرکه تقدیری (وان استدل بحکم جزئی علی حکم کلی) در (فذابالاستقراء) اسم اشارت استدلدن مفهوم اولان استدلاله عائد وجار ومجرور عقل یه متعلقدر (عقل) سمی معناسنه در (وعکسه) ده ایکی مضاف مقدر اولوب تقدیری (ومجموع مقدمتی عکسه) در (مفهوم بیتین) اکر حکم جزئی ایله حکم کلی اوزرینه استدلال اولنورسه اکا عندالمناطقه (استقراء) تعبیر اولنور وانك عکسنك مجموع مقدمتینه (یعنی حکم کلی ایله حکم جزئی اوزرینه استدلال طریقیله مؤلف اولان قوله) قیاس منطق تسمیه اولنورکه او بنم اوجله بیان ایتدیکم قیاسدر ایمدی سن تحقیق علوم ایت .

وحیث جزئی علی جزئی حُمِلْ ✵ لجامعٍ فذاك تمثیلٌ جُعِلْ
ولا یفید القطعَ بالدلیل ✵ قیاسُ الاستقراء والتمثیل

(علی جزئی) وزن ایچون اسکان یاء ایله در (فذاك) حمل دن مفهوم اولان حمله عائد در جعل نك مفعول اولی نائب فاعلی اولوب مفعول ثانیسی محذوفدرکه تقدیری (جعل من الادلة) در دلیل ایله مراد مدلولدر (مفهوم بیتین) اره لرنده اولان برجامعدن (یعنی معنای مشترکدن) طولایی هر نره ده بر جزئی حکمده جزئی آخر اوزرینه حمل

اولنورسه اکا (تمثیل) دینورکه اوده ادله دن معدوددر وقیاس فقهادر (مثلا جامع اسکاردن طولایی نبیذك حرمتده خمر اوزرینه حملی کبی) قیاس استقراء وتمثیلدن هر بری مدلولیله قطع ویقینی افاده ایتمز (ایشته مصنفك کلامی انجق استقراء ناقص حقنده اولوب استقراء تامه شامل اولمدیغی بوندن اکلاشلدی زیرا استقراء تام یقینی افاده ایدر)

« اقسام الحجة »

وحجةٌ نقليةٌ عقليه ✵ اقسامُ هذی خمسةٌ جليه
خطابةٌ شعرٌ وبرهانٌ جدلْ ✵ وخامسٌ سفسطةٌ نلتَ الأملْ

(خطابة) فتح خاء ایله (اولها خطابة) تقدیرنده درکه مراد ذکرده اول اولمسیدر یوقسه بونلرك اقواسی برهان صکره جدل صکره خطابت صکره شعر صکره سفسطه در مصنفك بویله ترتیب ایتمسی ضرورت نظمه مبنیدر (مفهوم بیتین) حجت یانقلیه ویاخود عقلیه در حجت عقلیه نك اقسامی معلوم اولدیغی اوزره بش در خطابت وشعر و برهان وجدل وسفسطه در نائل امل اوله سین .

أجلها البرهان ما ألف من ۞ مقدمات باليقين تقترن
من أوليات مشاهدات ۞ مجربات متواترات
وحدسيات ومحسوسات ۞ فتلك جملة اليقينيات

(ماألف) برشانك عطف بياندر ياخود مبتدأ محذوفه خبردر (من مقدمات) مقدمات بوراده ضروريه ونظريه وعقليه ونقليه يه شاملدر (من اوليات) مقدماتدن بدلدر (مفهوم ابيات) ذكر اولنان اقسام جملتك اجل واقواسى برهاندر برهان (يا حكما وياخود حقيقة) اوليات ومشاهدات ومجربات ومتواترات وحدسيات ومحسوساتدن عبارت بولنان مقدمات يقينيه دن مؤلف اولان قياسدركه بو مذكورات جمله يقينياتدر

وفى دلالة المقدمات ۞ على النتيجة خلاف آت
عقلى او عادى اوتولد ۞ أو واجب والاول المؤيد

دلالت بوراده ارتباط معناسنه‌در وبو كلامده تجوز وحذف واردركه تقديرى وفى الارتباط بين العلم اوالظن بالمقدمات والعلم اوالظن بالنتيجة خلاف) در (عقلى) مبتدأ محذوفه خبر اولوب تقديرى هذاالارتباط عقلى بلا تعليل ولاتولد) در

« أوتولد » متولد معناسنه‌در ياخود ذو تولد تقديرنده‌در « مفهوم بيتين » مقدماته اولان علم ياخود ظن ايله نتيجه‌يه اولان علم ياخود ظن بينده‌كى ارتباطده خلاف اتى » يعنى اقوال اربعهٔ آتيه » واردركه بو ارتباط صرف عقلى ياخود صرف عادى‌در ياخود متولد عقلى و ياخود واجب عقلى‌در مؤيد اولان قول اولدر . « قول ثانى دخى مذهب اهل حقدر قولين اخيرين اهل زيغ وضلال اولان معتزله وفلاسفه‌نكدر زيرا معتزله علم بالنتيجه علم بالدليلدن تولد ايديور ديديلر حكما ايسه مقدمتينه اولان علم ياخود ظن نتيجه‌يه اولان علمك ياخود ظنك وجودنده علت مؤثره ايدوكنه قائل اولديلر) .

« خاتمه »

وخطأ البرهان حيث وجدا ۞ فى مادة أو صورة فالمبتدا
فى اللفظ كاشتراك اوكجعل ذا ۞ تباين مثل الرديف مأخذا
وفى المعانى لالتباس الكاذبه ۞ بذات صدق فافهم المخاطبه
كمثل جعل العرضى كالذاتى ۞ او ناتج احدى المقدمات
والحكم للجنس بحكم النوع ۞ وجعل كالقطعى غير القطعى

« فى مادة اوصورة » ماده ايله مراد باعتبار اللفظ ياخود باعتبار المعنى

مجموع مقدمتیندر وصورت ایله مراد نظم وهیئتدر « فالمبتدا » فالاول معناسنه‌در « أو كجعل ذا » ذا بوراده مجرور ایكن الف ایله یازلمسی اسماء سته‌ده اولان لغت قصره مبنی ایسه‌ده اسماء مذكوره‌دن ذا لفظنده قصر لغتی اولدیغی بیانیله بعض طرفدن واقع اولان اعتراض بجا كوریله‌رك بیت مذكور فی اللفظ كاشتراك او كجعل ذی . تباین مرادفا فی المأخذ . بیتنه قلب اولنمشدر « المخاطبه » مفعول معناسنه مصدردر « او ناتج » ناتج ایله مراد نتیجه‌در « للجنس » لام علی معناسنه‌در « كالقطعی » جعلك مفعول ثانیسی اولوب مفعول اولی بولنان مضاف الیهی فصل ایتدی « مفهوم ابیات » برهانك خطاسی یا ماده سنده و یاخود صورتنده اولور ماده‌سنده‌كی خطا » یا لفظده اولور اشتراك سببیله حاصل اولان خطا كبی كه او خطا حد اوسط واقع اولان لفظك ایكی ودها زیاده معنی بیننده مشترك بولنمسی سببیله حصوله كلور حیض ایله طهر معنالری بیننده مشترك اولان (قرء) لفظنی ذكر ایدوب معنای حیضی مراد ایدرك « هذا قرء وكل قرء لا یحرم الوطء فیه » دیمك كبی كه « هذا لا یحرم الوطء فیه » ی انتاج ایدر . و یاخود متباین اولان لفظك مرادف كبی اخذ اولنمسی سببیله حاصل اولان خطا كبی كه سیف ایله صارم بیننده تباین جزئی اولدیغندن كسیلمه‌جك صورتده قلنج واری یاپیلان شیئه اشارتله هذا سیف وكل سیف صارم دیه‌رك صارم ایله قاطع مراد

ایتدیكك حالده « هذا صارم » نتیجه‌سنی و یرمه‌ده بونك ماده‌سنده خطا اولوب اشبو خطا باین مذكورك « زید انسان وكل بشر حیوان » مثالنده‌كی مرادف كبی اخذ اولنمسندن نشأت ایتمشدر » و یاخود قضیهٔ كاذبه‌نك قضیهٔ صادقه یه التباسندن طولایی من جهة المعنی اولور ایدیلن مكالمه یی سن فهم ایت . (مثلا ذاتی یی حكمده عرضی كبی قلمق و نتیجه یی مقدماتدن بریسنك عینی یاپمق و جنسك نوعك حكمیله حكم اولنمق و غیر قطعی یی قطعی مثلی قلمق كبی .

والثانِ كالخروج عن أشكالهِ ❊ وتركُ شرطِ النتجِ من اكمالهِ

« والثان » اكتفاء بالكسر یانك حذفیله‌در . « وترك شرط النتج » الخروج اوزرینه معطوفدر ونتج انتاج معناسنه‌در « من اكماله » شرطدن و یاخود تركدن حالدر اكمال ایله مراد تحصیلدر مؤلفك انقضای مقصودینه اشبو اكمال لفظی كبی برشیء ایله اشارت ایلمسی حسن اختتام صایلور .

(مفهوم بیت) صورتده اولان خطا اشكال قیاسدن خروج ایتمك واسباب اكمالدن اولدیغی حالده شرط انتاج ترك اولنمق كبیدر ایشته منطق حقنده‌كی كلام بوراده ختام بولوب ابیات آتیه خاتمهٔ دعائیه‌دن عبارت اوله‌رق معناسی ظاهر واشبو منظومه نك تاریخ تألیفنه دائر اولدیغندن ترجمه سنه لزوم كورلمیوب یالكز بیتلرك درجیله اكتفا اولنمشدر :

هذا تمام الغرض المقصود ❊ من أمهات المنطق المحمود
قد انتهى بحمد رب الفلق ❊ ما رمته من فن علم المنطق
نظمه العبد الذليل المفتقر ❊ لرحمة المولى العظيم المقتدر
الاخضري عابد الرحمن ❊ المرتجي من ربه المنان
مغفرة تحيط بالذنوب ❊ وتكشف الغطا عن القلوب
وأن يثيبنا بجنة العلا ❊ فانه اكرم من تفضلا
وكن اخي للمبتدي مسامحا ❊ وكن لاصلاح الفساد ناصحا
وأصلح الفساد بالتأمل ❊ وان بديهة فلا تبدل
اذ قيل كم مزيف صحيحا ❊ لاجل كون فهمه قبيحا
وقل لمن لم ينتصف لمقصدي ❊ العذر حق واجب للمبتدي
ولبني احدى وعشرين سنه ❊ معذرة مقبولة مستحسنه
وكان في أوائل المحرم ❊ تأليف هذا الرجز المنظم
من سنة احدى واربعين ❊ من بعد تسعة من المئين
ثم الصلاة والسلام سرمدا ❊ على رسول الله خير من هدى
وآله وصحبه الثقات ❊ السالكين سبل النجاة
ما قطعت شمس النهار ابرجا ❊ وطلع البدر المنير في الدجى

وكان الفراغ من ترجمة هذه المنظومة المفيدة في اواخر جمادى الاولى من شهور سنة الف وثلاث مائة وثلاث من الهجرة النبوية على صاحبها افضل الصلاة واكمل التحية ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم وصلى الله على خير خلقه محمد وعلى آله وصحبه اجمعين والحمد لله رب العالمين آمين :

(فهرست السند المحكم)

صحيفه